

Keep me
Safe

НАРЪЧНИК ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ

РАЗРАБОТВАНЕ, ИЗПЪЛНЕНИЕ И ОЦЕНКА НА ПРОГРАМИ
ЗА ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА СЕКСУАЛНИ ПОСЕГАТЕЛСТВА
ЗА МЛАДИ ХОРА СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ
И ТЕХНИТЕ ОБУЧИТЕЛИ

ПАКЕТ ОБУЧИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ

Програма за развитие на уменията на млади хора със специални образователни потребности в областта на здравната информация и превенцията на сексуални посегателства и насилие

РЕЗЮМЕ

Този пакет съдържа три наръчника:

Наръчник за добри практики, Наръчник за учители и възпитатели и Наръчник за млади хора със специални образователни потребности. Той е създаден, за да подпомогне разработването, провеждането и мониторинга на програми за млади хора със специални образователни потребности и да подпомогне тях, техните родители и учители.

Keep Me Safe Project
JUST/2012/DAP/AG/3092

Този проект е съфинансиран от програмата
Дафне III на Европейската комисия

© 2014 Международна федерация по
семеино планиране – Европейска мрежа

This project is
co-funded by the
EC Daphne III
Programme

За проекта

Пакетът е разработен в рамките на проекта „Keep me Safe” (2013–2014), който има за цел младите хора със специални образователни потребности (СОП) в Европа да получат здравна информация и да бъдат обучени и подготвени, за да се предпазват от сексуални посегателства и насилие.

Това е европейска инициатива, в която участват регионалният офис на европейската мрежа на Международната федерация по семейно планиране (МФСП), в ролята на координатор, и асоциации по семейно планиране от 12 държави-членки на ЕС.

Проектът обединява добри практики, експертиза и доказани стратегии за предотвратяване на сексуални посегателства и насилие над млади хора със специални образователни потребности на най-опитните организации в тази област, с цел разпространение на тези умения, инструменти и стратегии сред партньорите им и инициране на стратегия за интервенция при младите хора със специални образователни потребности и техните възпитатели в страни с по-малък опит.

Проектът работи с три групи страни:

- **Експертна група:** 5 асоциации-членки на МФСП, които имат сериозна експертиза и голям опит в областта на работа с млади хора със СОП: Белгия, Германия, Ирландия, Холандия и Великобритания.
- **Група, която се обучава допълнително:** 3 асоциации-членки на МФСП, които имат опит в тази област, но имат нужда от допълнителна подкрепа: Дания, Латвия и Македония.
- **Начинаеща група:** 4 асоциации-членки на МФСП, които имат нужда и желание да въведат подобна програма, но им липсва опитност, за да отговорят на тази нужда: България, Кипър, Румъния и Испания.

Проектът се финансира от Европейската комисия, Генерална дирекция „Правосъдие” – програма Дафне III .

За да научите повече за работата на България, посетете:
www.safesex.bg/bg/2010-03-25-11-43-31/keep-me-safe

За партньорите по проекта, разработили материалите

Тези три наръчника се основават на добрите практики, експертиза и доказани стратегии за предотвратяване на сексуални посегателства и насилие над млади хора със специални образователни потребности от следните асоциации-членки на МФСП:

Асоциация по семейно планиране (UKfpa), Великобритания: www.fpa.org.uk

UKFPA е водеща неправителствена организация, която работи за подобряване на сексуалното здраве и репродуктивни права на всички хора във Великобритания. Мисията ѝ е да помага за създаването на общество, в което всеки има позитивно, информирано и непредубедено отношение към взаимоотношенията; в което всеки може да прави информиран избор за секса, връзките и репродукцията, така че да се радва на сексуално здраве, без предразсъдъци и увреди.

Ирландска асоциация по семейно планиране (IFPA), Ирландия: www.ifpa.ie

IFPA е водеща ирландска благотворителна здравна организация. Организацията поощрява правото на всички хора на информация за сексуалното и репродуктивно здраве, както и на качествено и достъпно здравеопазване. IFPA работи с организации партньори и с гражданското общество, за да повиши информираността за значението на сексуалното и репродуктивно здраве в страната си и по света. Мисията ѝ е да даде възможност на хората да правят информиран избор за сексуалното си и репродуктивно здраве и да са наясно с правата си.

Pro familia, Германия: www.profamilia.de

Pro familia е водеща неправителствена организация за сексуално и репродуктивно здраве и права в Германия. Основана през 1952 г., тя е с федерална структура и благотворителна цел. В ролята си на член основател на Международната федерация по семейно планиране (IPPF) тя е тясно свързана с международното развитие и дейност в областта на сексуалното и репродуктивно здраве и права. Pro familia е политически и религиозно независима.

Rutgers WPF, Холандия: www.rutgerswfpf.org

Rutgers WPF е известен център за експертиза на сексуалното и репродуктивно здраве и права. Целта му е подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве и права по света. Rutgers WPF подкрепя партньорски организации и професионалисти в работата им, като повишава компетентността им по въпроси на здравето, образованието и сексуалността.

Sensoa, Белгия: www.sensoa.be

Sensoa, в ролята си на експертен център във Фландрия (Белгия, насърчава сексуалното здраве в международен аспект. Sensoa работи с партньорски организации в и извън ЕС с цел споделяне на опит, начини и средства за влияние върху сексуалното и репродуктивно здраве и права.

В частност, бихме искали да изкажем благодарност на Карен де Уилде (Sensoa), Анита Бът (IFPA), Мигел Тудела де ла Фуенте (UKfpa), Мигел Фейо (APF), Пол Кейси (UKfpa), Анелис Кюйпер (Rutgers WPF), Пердита Вингертер (Pro familia Passau), Зигрид Вайзер (Pro familia), Байба Пурвличе (Papardes Zieds) и Силви Мантис (FPA Cyprus) за ценния им принос за създаването на този комплект.

Координаторите на проекта, Сара Стандерт и Марика Вандевиле от регионалния офис на европейската мрежа на МФСП, координираха разработването на пакета.

IPPF European Network: www.ippfen.org

Европейската мрежа на Международната федерация по семейно планиране (IPPF EN) е един от шестте региона на Международната федерация по семейно планиране (IPPF), която предоставя услуги в глобален мащаб и е водещ застъпник и защитник на сексуалното и репродуктивно здраве и права за всички.

Редактори: The Write Effect, Оксфорд, Великобритания: www.thewriteeffect.co.uk

Българската асоциация по семейно планиране и сексуално здраве (БАСП) (www.safesex.bg) е българският партньор по проекта Keep Me Safe. БАСП е едновременно експерт и новатор и работи вече повече от 20 години, като предоставя здравни услуги, информация и обучения в областта на семейното планиране, сексуалното и репродуктивно здраве (СРЗ), сексуално преносимите инфекции, равнопоставеността на половете, управлението и достъпа на уязвими групи до здравни, социални и образователни услуги.

Project Keep me Safe

DG Justice DAPHNE 3 Program

DAPHNE – JUST/2012/DAP/AG/3092 "Keep me safe"

По изданието на български език работиха:

Превод от английски: Екатерина Доцева

Редакция: д-р Радосвета Стаменкова, Ралица Згалеvsка

НАРЪЧНИК ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ

РАЗРАБОТВАНЕ, ИЗПЪЛНЕНИЕ И ОЦЕНКА НА ПРОГРАМИ
ЗА ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРЕВЕНЦИЯ НА СЕКСУАЛНИ ПОСЕГАТЕЛСТВА
ЗА МЛАДИ ХОРА СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ
И ТЕХНИТЕ ОБУЧИТЕЛИ

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	5
– Защо е необходимо разработването на специални програми за младите хора със специални образователни потребности (СОП)?	
– Какво означава „специални образователни потребности“?	
– Как да започнем?	
Осигуряване на ангажираност и подкрепа от организациите, познаване на собствените силни страни и идентифициране на партньорски организации:	8
– изграждане на сътрудничества;	
– оценка на организационната ангажираност и подкрепа;	
– оценка на индивидуалните силни страни, ангажираност към работата и възможни нужди от подпомагане за изпълнението на програми по въпросите на сексуалността за млади хора със СОП.	
Изграждане на капацитет и знания в организацията:	21
– оценка на националния и международен контекст, свързан със сексуалността, сексуалните посегателства и младежи със специални образователни потребности	
– познаване и разбиране на законодателството и други съотносими правни насоки	
– работа в условията на ясна и стабилна рамка за разработване и провеждане на политики	
– ръководни принципи и процедури	
Разработване на програма за обучители на млади хора със СОП:	29
– оценка на работата с обучители	
Разработване и фасилитиране на програма за млади хора със СОП за здравно образование и защита от сексуално насилие и посегателства:	33
– вземане предвид на специфичните проблеми, пред които са изправени младите хора със СОП, при определянето на структурата, темите и последователността на сесиите	
– други въпроси, които трябва да бъдат взети предвид при подготовката на сесиите с млади хора със специални образователни потребности	
– оценка на работата с млади хора със СОП	
Обобщен списък на добрите практики	39
Приложения	41
Библиография	44

Въведение

Целта на този наръчник е да подпомогне различни структури – НПО, общински служби, държавни институции, училища при разработването, изпълнението и оценката на здравни програми за млади хора със специални образователни потребности и техните обучители.

Всеки, който подпомага и работи с млади хора със СОП, трябва да намери нужния баланс между зачитането на правата на тези, които подпомага, и нуждата да защитава уязвимите лица от сексуална експлоатация и сексуално насилие. Трябва също така да се отстояват правата на младите хора със специални образователни потребности на консенсусни и любящи взаимоотношения и свобода на изразяване и утвърждаване, без значение от какъв характер са техните специални потребности. Това може да бъде постигнато чрез провеждането на интерактивни програми, които дават възможност на младите хора със СОП да се защитят и да се изправят срещу неправомерни и нежелани сексуални контакти и срещу сексуални посегателства от страна на други млади хора или възрастни.

Настоящият наръчник ще ви помогне да:

- разберете принципите на провеждане на здравно-образователни програми и програми за сексуални и човешки права с млади хора със СОП;
- разберете основната съществуваща информация, която трябва да знаете или придобиете, за да реализирате такива образователни сесии;
- разберете цялостната рамка, която трябва да подситеgurите, за да се уверите, че програмата ще бъде успешна и ще постигнете желаните резултати; и
- разберете как можете да работите в партньорство с други структури, за да бъдат предпазени младежите със специални нужди от сексуални посегателства.

Настоящият наръчник трябва да се използва съвместно с другите два наръчника от обучителния пакет – те съдържат идеи за дейности и планове на сесии, които може да използвате с младите хора със специални образователни потребности и техните обучители.

Защо е необходимо разработването на специални програми за млади хора със специални образователни потребности?

Младите хора със СОП са по-уязвими към посегателства, отколкото другите, поради реди причини:

- те може да не разбират напълно правата си, включително правото да кажат „не“, тъй като може никога да не са имали възможност да участват в адаптирани според потребностите им образователни програми относно взаимоотношения, секс, сексуалност и сексуални граници;
- начинът, по който са социализирани, може да ги кара да искат да се харесат на другите и да не осъзнават, че това, което им се случва, представлява посегателство;
- може да имат нужда или да са насърчавани да разчитат на другите, което означава, че може да се чувстват безсилни и зависими от хората, които злоупотребяват с тях;

- ако поведението им се промени в резултат на оказано върху тях сексуално посегателство, то може погрешно да бъде изтълкувано като част от специалните им потребности, а не като възможен индикатор за сексуално посегателство;
- те може да нямат способността да общуват добре, поради липсата на необходимите езикови умения или способност да кажат на другите какво се случва; и
- ако живеят в социален дом, болница или друга институция, може да са се научили да се съобразяват с желанията на хората, които се грижат за тях. Това може да улесни други лица да ги измамат, манипулират или накарат да вършат неща, които не искат.

Какво означава „специални образователни потребности (СОП)“?

Ако някой има специални образователни потребности, това означава, че, в сравнение с другите му връстници, за него може да е по-трудно да:

- разбира нова информация;
- разбира сложна информация;
- научава нови умения; и/ или
- да се справя самостоятелно с ежедневието си.

Специалните образователни потребности не са синоним на термините „обучителни затруднения“ и „психично заболяване“, въпреки че някои хора със СОП могат да имат и тях.

Съществуват различни начини на мислене относно специалните образователни потребности, които включват социалния модел и медицинския модел. Социалният модел на специалните образователни потребности разглежда начина, по който е организирано обществото, и как той може да се отрази на човек със СОП. Този модел набляга на ползата от това тези, които работят с хора със СОП да имат предвид пречките в обществото, които може да ограничат жизнения избор на хората със специални образователни потребности и да намерят начини да противодействат и/или да премахнат тези бариери, така че хората със СОП да могат да водят по-самостоятелен начин на живот и по-добре да контролират живота си.

Медицинският модел на специалните потребности взема предвид по какъв начин различието на тези хора е довело до увреждане. Той се занимава предимно с клиничните аспекти на увреждането и как те могат да бъдат третирани чрез медицинска интервенция, като терапия или медикаменти. Някои хора със СОП имат нужда от определени медикаменти, ако здравословното им състояние го изисква. Прекаленото използване на медицинския модел обаче може да доведе до прекалена зависимост на хората със специални образователни потребности от медицински лица, което да им попречи да развият самостоятелни умения. Това от своя страна може да доведе до ниски очаквания на хората със СОП към тях самите и заобикалящия ги свят, на което социалният модел може да противодейства чрез предоставянето на стимулираща среда или специално разработени дейности, които да повишат самочувствието им, като тези, изложени в съпровождащите наръчници за тази програма.

По тази причина, настоящият наръчник предполага, че вашият подход ще включва социален модел на специалните образователни потребности, а дейностите, които са описани в другите

съпровождащи наръчници ще ви насърчат да подпомогнете хората със СОП да се предпазят от вредни въздействия и подобрят шансовете си, свързани с техните лични, в това число и сексуални потребности.

Как да започнем...

В началото може да изглежда изключително трудно да се определи начална точка на програмата, която да е от полза за учителите и младите хора със специални образователни потребности. От полза ще е да съставите първоначална сравнителна „карта“, за да определите кои са приоритетите във вашата страна и организация, а част от информацията в този наръчник цели да ви помогне да направите това. Също така ще е от полза да се фокусирате върху желаните резултати за младите хора със СОП и как ще им бъде осигурена по-голяма защита от сексуални посегателства в резултат на работата с техните учители и пряко с тях. След като идентифицирате тези резултати, може да се съсредоточите върху тези раздели от наръчника, които най-добре се отнасят за вашата ситуация и да определите как предложенията за добри практики във всеки раздел може да ви помогнат да изпълните това, което е необходимо.

Например, ако определите, че са налице стабилни политики, които да подпомогнат вашата работа, може да е важно първоначално да се съсредоточите върху раздела, който се занимава с това да осигурите добрия баланс във вашата програма между знания и информация, умения, чувства и емоции, ценности и нагласи, и да определите подходяща последователност на провежданите дейности.

Ако сте идентифицирали, че са налице много хора с изградени умения за пряка работа с млади хора със СОП, но сте сигурни че хората имат капацитета или желанието да работят по теми свързани със сексуалността, може да изберете първоначално да се съсредоточите върху стимулирането на тези членове на екипа да попълнят индивидуалния контролен списък (Фигура 2), което да ви помогне да разработите учебна програма за тях, така че да се чувстват по-уверени в работата по интимни теми с млади хора със СОП.

Помнете, че може да си помагате помежду си, за да идентифицирате най-ползотворната отправна точка, както и че може да модифицирате планираното в хода на съвместната работа, като използвате съответните части от този наръчник при нужда.

Осигуряване на ангажираност и подкрепа от организациите, познаване на собствените силни страни и идентифициране на партньорски организации

Преди да стартирате обучителна програма, която цели предотвратяването на сексуални посегателства срещу млади хора със специални образователни потребности, от значение е да сте осигурили ангажираността и подкрепата на вашата организация и вие самите като личност да сте наясно със собствените си умения, знания, ценности и нагласи по отношение на сексуалността и младите хора със специални образователни потребности.

Ако организацията ви има връзки с правителствени отдели и структури, които определят политиката и/или параметрите на финансиране за работа с млади хора със СОП, може да се заитнересувате как те могат да подпомогнат работата, която искате да извършите, или как биха могли да разпространят наученото от програмата из цялата страна, за да стимулират други, които изпълняват подобни дейности. БАСП би ли могла да подпомогне усилия в областта на застъпничеството, например.

Изграждане на сътрудничества

За да бъде възможно най-успешна вашата програма, важно е да обмислите какви сътрудничества и партньорства може да създадете със заинтересовани страни и организации, които вече работят по някакъв начин с млади хора със специални образователни потребности. Изграждането на такива сътрудничества ще ви осигури достъп до обучителите и самите млади хора, с които може да бъде изпълнена програмата. Трябва да идентифицирате ключовите заинтересовани страни, с които може да изградите сътрудничества, и да се уверите, че целта на програмата, която искате да осъществите, е възможно най-ясна на заинтересованите страни.

МФСП предоставя някои инструменти, които могат да ви помогнат да идентифицирате потенциални партньори в страната си, а именно:

ИНСТРУМЕНТ ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ПАРТНЬОРИ:

Име и цел на организацията – партньор

а/ Партньори, места и области, в които организацията ни работи добре:	б/ Партньори, места и външни фактори, необходими за подобряване на работата ни:
в/ Дейности подsigурени от нас, и инструменти за достигане до младите хора със СОП:	г/ Инструменти и ресурси, от които се нуждае организацията ни:
д/ Тип млади хора, до които достига организацията ни:	е/ Тип хора, до които се стреми да достигне организацията ни:
ж/ Най-уязвима група:	з/ Защо тази група:

Насоки за използване на инструмента за идентифициране на партньори:

ЦЕЛ

Той ще ви помогне да:

- Направите списък с потенциални партньори; и
- Идентифицирате целевата подгрупа от млади хора със специални образователни потребности. Тъй като това е много обширна група – към кои млади хора със СОП са насочени/ с кои работят тези партньорски организации?

Този инструмент е разработен най-вече, за да бъде попълнен от потенциалните партньорски организации, т.е. можете да го ползвате при първата си среща с тях. Опитайте се да накарате потенциалния партньор да се отпусне възможно най-много – това не е изпит, това е момент за споделяне на идеи и да разберете как сътрудничеството би било от полза както за вашата организация, така и за потенциалния ви партньор.

НАСОЧВАЩИ ВЪПРОСИ ЗА ОБСЪЖДАНЕ С ПОТЕНЦИАЛНИ ПАРТНЬОРИ:

Име и вид на организацията:

Тук се посочват името и вида на организацията, за да разполагате със списък на хората, с които сте разговаряли.

Видовете могат да бъдат: училище, колеж, детска градина, институция, родителска група, обществена група, НПО или други.

ЧАСТ 1: Обща информация за организацията

Целта на тези въпроси е да научите малко повече за това, с какво се занимава организацията в областта на младите хора със специални образователни потребности.

- Какви са основните цели на организацията/институцията? Чрез този въпрос може да разберете дали техните принципи съответстват на вашите и на целите на проекта *KEEP ME SAFE*.
- С какво се занимават? Сфери на работа?
- Къде е местоположението им?
- Кои са техните партньори?
- Попитайте за местата и проектите, по които работят (ако има такива), за да си изградите идея за техните експертни знания и умения.

ЧАСТ 2: Потенциалната партньорска организация и сексуалното здраве и права (СРЗП)

След като сте получили повече информация относно общата сфера на работа на потенциалната партньорска организация, може да попитате относно възгледите и мнението им за нуждата от здравно образование за млади хора със СОП.

- Тук е моментът да попитате дали е имало случаи, когато са се сблъскали с проблеми, с които не са знаели как да се справят (например, мастурбиране на обществени места, посегателства, излизане на срещи, лични взаимоотношения, въпроси от страна на млади хора със специални образователни потребности и т.н.).
- Как се справят с проблеми и въпроси, свързани със СРЗП?
- Счита ли организацията, че съществува необходимост от здравно образование и СРЗ услуги? Защо?
- Предоставя ли организацията здравно образование?
- Ако да, как и какво се предоставя на млади хора със СОП?
- Относно методите: попитайте ги какви успешни инструменти използват в работата си с млади хора/специалисти/институции и как работят тези инструменти.
- Поискайте от организацията да сподели кои са двете основни области, в които има нужда от най-много помощ, за да може успешно да работи с млади хора със СОП. Тези области може да включват например: политики, обучение, добри практики или ключови инструменти за достигане до младите хора.
- Помолете ги да помислят за досегашния си опит и от каква подкрепа ще имат нужда, за да работят по-добре с млади хора със СОП в сферата на превенция на сексуалните посегателства и насилие.

ЧАСТ 3: *Какви са младите хора със специални образователни потребности*

- Какъв вид специфична образователна потребност имат младите хора, с които работят?
- Какви са техните възраст, пол и местоживеене (т.е. в институции ли живеят или със семействата си)?
- Има ли конкретни групи млади хора със СОП, които по-трудно могат да бъдат достигнати по отношение на СРЗП? Какво може да бъде направено, за да се подобри това?

ЧАСТ 4: *Най-уязвима група*

Този въпрос ще ви помогне да помислите коя целева подгрупа е най-нуждаеща се, и дали вашата организация ще може да достигне до нея.

- Кои са най-уязвимите сред младите хора със специални образователни потребности, с които работят? Например, ако организацията работи с млади хора със синдрома на Даун на възраст 14–30 години, може да определят като най-уязвима група младите момичета със синдрома на Даун на възраст 16–18 години, които живеят в селски райони.
- Защо смята потенциалният ви партньор, че тази група е най-уязвимата? Може например да кажат, че младите момичета в селски райони са най-уязвими заради изолацията.

Оценка на ангажираността и подкрепата на организацията

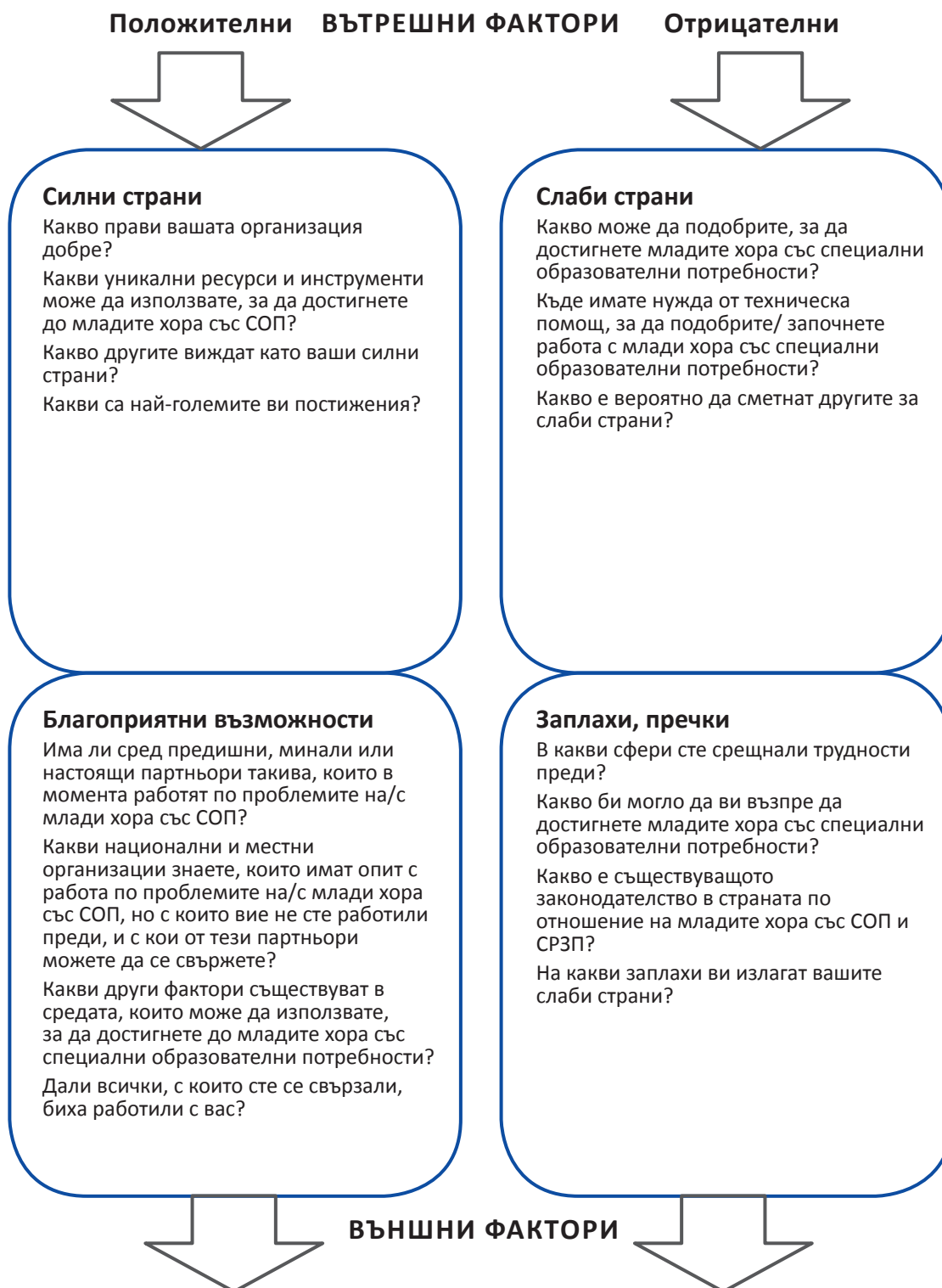
За да оцените ситуацията в собствената си организация, може да използвате следния SWOT анализ, който да ви помогне да разберете силните и слабите страни в организацията и благоприятните възможности и заплахи на външната среда, като по този начин може да определите кои са приоритетните области, върху които трябва да работите, за да осигурите успеха на програмата.

Пример на SWOT анализ, който може да бъде използван от организацията за оценка на нейните силни и слаби страни е даден по-долу във фигура 1.

Партньорската организация също може да адаптира този SWOT анализ, за да провери доколко е готова да работи в тази сфера, като добави израза „програми по въпроси на сексуалността“ след „млади хора със СОП“ в раздел „Възможности“. За партньорските организации може да е от полза да споделят своите SWOT анализи като начин да започнат обсъждането на това, как най-добре да работят заедно и да се подпомагат една друга.

Не забравяйте да проверите дали вашата организация и, в по-общ план, страната ви, разполага с някакви инструменти, които да осигуряват защита на младите хора със специални образователни потребности от сексуални посегателства; може да ги използвате заедно със SWOT анализа по-долу, за да се уверите, че всички важни въпроси са обхванати в оценката на организацията ви.

Фигура 1: SWOT анализ

Насоки за използване на SWOT анализа

Настоящият SWOT анализ е разработен като „карта“, която да ви помогне да откриете настоящия капацитет и пропуски на организацията ви по отношение на работата с млади хора със СОП на национално ниво. В допълнение, той представлява метод за оценка на потенциални национални партньорски организации, които биха имали желанието и средствата да работят с млади хора със СОП по теми свързани с превенция на сексуалните посегателства.

SWOT анализът набляга на четири области: силни страни, слаби страни, благоприятни възможности и заплахи. Силните и слаби страни са **вътрешни** показатели, които се основават предимно на фактори вътре в организацията, като например, собствен капацитет, ресурси и хора, които ще ви покажат каква е възможността на организацията да работи с млади хора със специални образователни потребности. Възможности и заплахи са предимно **външни** фактори, извън организацията, които се основават на вторични данни и средата, която вашата организация не може да контролира, но която може да окаже положително или отрицателно влияние върху проекта. Разглеждането на света извън организацията ще ви помогне да откриете потенциални партньори на национално и местно ниво, които биха имали желание и възможност да ви сътрудничат.

SWOT анализът е предвиден да бъде използван като дейност за участие и споделяне от всички служители и, ако е възможно, бенефициенти/партньори, от които да получите обратна връзка. Добре е да работите като екип по всички четири раздела, тъй като идеите в тях са взаимосвързани. Това не трябва да се превръща в посочване на виновници и отправяне на критики; идеята е да работите заедно и споделите идеи и опит, за да заздравите и адаптирате уменията и капацитета си и да продължите напред, така че да можете успешно да работите с млади хора със специални образователни потребности. Бъдете креативни, не бързайте и използвайте думи, картинки и скици. Помнете, няма лоши идеи, има само предложения!

Първа стъпка: *Силни страни – вътрешни:*

а) Какво прави вашата организация добре?

Разгледайте досегашната си работа и помислете кои са двете умения/експертни знания, които отличават организацията ви. Този въпрос не е задължително свързан с младите хора със специални образователни потребности, идеята му е да идентифицирате силните си страни като организация по принцип.

б) Какви уникални ресурси и инструменти може да използвате, за да достигнете до младите хора със СОП?

Помислете за минали дейности и средства, които е разработила вашата организация и може да използвате като ги адаптирате към настоящия си проект. Тези ресурси може да включват персонал, местоположение, офис сгради, предишни пакети, които сте разработили и всякакви други уникални характеристики на организацията, които я карат да се отличава от останалите.

в) Какво другите виждат като ваши силни страни?

Понякога е трудно да се анализират собствените силни страни. Помислете каква обратна връзка сте получили от спонсори или партньорски организации. Това може да бъде проведено и като индивидуална задача – с какво вие, като представител на вашата организация, допринасяте за проекта, какви умения има екипът, които биха били полезни или от значение за работата с млади хора със СОП.

г) Какви са най-големите ви постижения?

Този въпрос би трябвало да е най-важният. Помислете за проекти, с които наистина се гордеете и са ви развълнували. Защо са били успешни, как може да използвате и пресъздадете тези успехи в бъдещата работа с млади хора със специални образователни потребности?

Втора стъпка: Слаби страни – вътрешни

а) Какво може да подобрите, за да достигнете младите хора със специални образователни потребности?

След като вече познавате силните си страни, помислете какво може/трябва да бъде приспособено, за да достигнете младите хора със специални образователни потребности по отношение на сексуалните посегателства. Обсъдете липсващи ключови елементи или области, в които има нужда от подобрение, като например капацитет или ресурси.

б) Къде имате нужда от техническа помощ, за да подобрите/започнете работа с млади хора със специални образователни потребности?

Обсъдете с групата двете области, в които имате нужда от най-много подкрепа, за да можете да работите с млади хора със СОП – опит, контакти, обучение? Бъдете конкретни и помислете за приложимостта по отношение на брой, местоположение и младите хора, с които ще можете да работите.

в) Какво е вероятно да сметнат другите за слаби страни?

Понякога трябва да погледнем от страни, за да получим пълна представа за собствените си силни и слаби страни, така че тук си представете какво би казал един външен човек за вашата организация във връзка с необходимите подобрения, особено по отношение на осъществяването на връзка с млади хора със специални образователни потребности и СРЗП. Вземете предвид критична обратна връзка, която сте получавали от бенефициенти или партньори и разгледайте споменатите от тях области за подобрения.

Трета стъпка: Благоприятни възможности – външни

а) Има ли сред предишни, минали или настоящи партньори такива, които в момента работят по проблемите на/с млади хора със СОП?

Тук може да е необходимо да потърсите информация в Интернет ако не знаете много за скорошните дейности на организацията/лицето. Потърсете годишните им отчети – кой ги финансира? Разгледайте уебсайта им за възможни идеи. Обсъдете дали организацията ви е сътрудничила по предишни проекти, свързани с млади хора със специални образователни

потребности, като потърсите в архива документи, папки и данни. С колкото повече хора се свържете, толкова по-вероятно е да намерите потенциален партньор.

б) Какви национални и местни организации знаете, които имат опит с работа по проблемите на/с млади хора със СОП, но с които вие не сте работили преди, и с кои от тези партньори можете да се свържете?

Тук би било добре да проучите както национални, така и местни потенциални партньори, като например държавни агенции, които може да имат местни инициативи във вашия район. Проучете местните институции, като училища, колежи и местни организации, като родителски групи в общността, тъй като е добре да започнете от местата, които познавате и средата и контекста, заобикалящи младите хора със специални образователни потребности. Разберете дали има колеги с връзки с други местни организации. Можете ли да намерите информация за контакти на уебсайта или пък сте били на една и съща конференция и разполагате с визитната картичка и, съответно, информацията за контакти на даден служител?

в) Какви други фактори съществуват в средата, които може да използвате, за да достигнете до младите хора със специални образователни потребности?

Това са факторите на заобикалящата ви среда на национално и местно ниво, като например, благоприятно законодателство, скорошни заглавия в медиите относно млади хора със СОП или относно сексуални посегателства. Проучете как организацията ви може да използва тези национални и местни фактори в полза на проекта.

г) Дали всички, с които сте се свързали, биха работили с вас?

Този въпрос може да бъде обсъден като разгледате проучването, което сте направили, относно скорошните дейности на организациите. След като приключите SWOT анализа и се чувствате достатъчно уверени, време е да се свържете с лицето/организацията, за да разберете дали имат желание да бъдат включени в проекта. Първата стъпка е да уговорите среща с организацията. Ще ви бъде предоставен инструмент за изготвяне на сравнителна „карта“, който да използвате по време на срещата, за да помогне на вас и потенциалния ви партньор да разберете с какво могат те да допринесат за проекта и какъв капацитет им липсва.

Последна стъпка: *Заплахи, пречки – външни*

а) В какви сфери сте срещнали трудности преди?

Ако организацията ви е предприемала стъпки в тази област преди и е срещнала трудности, сега е моментът да проучите защо и как това е повлияло на напредъка на организацията. Човек се учи от грешките си като ги преоценява и вследствие на това модифицира действията си.

б) Какво би могло да ви възпре да достигнете младите хора със специални образователни потребности?

Този въпрос касае по-скоро ситуацията в страната, отколкото слабите страни на организацията, които вече сте обсъдили по-горе. Тук трябва да обсъдите проблеми от практиката, върху които нямате контрол, но които виждате и може да вземете предвид, когато планирате работата си с млади хора със СОП.

в) Какво е съществуващото законодателство в страната по отношение на младите хора със СОП и СРЗП?

Проучете внимателно! Задължително е да познавате правната рамка относно работата с млади хора със специални образователни потребности. Важно е да познавате и спазвате политиката на МФСП за закрила на децата, младите хора и уязвимите възрастни, както и националното законодателство, за да осигурите безопасността на служителите си, както и на младите хора, с които работите.

г) На какви заплахи ви излагат вашите слаби страни?

Разгледайте пак слабите си страни и анализирайте потенциалните дългосрочни проблеми, до които могат да доведат тези слаби страни, по отношение на работата с млади хора със специални образователни потребности върху сексуални въпроси. Ако успеете да ги определите на този етап, ще можете да се изправите срещу тях, да ги превъзмогнете и преодолеете, така че да превърнете проекта в успех!

След като приключите SWOT анализа ще разполагате с добра представа за капацитета, ресурсите и процесите на организацията си. Също така, би трябвало да сте разбрали в кои области е най-добра вашата организация, както и в кои области са нужни подобрения, за да започнете процеса на свързване с млади хора със специални образователни потребности. В резултат на SWOT анализа ще имате списък с потенциални партньори, с които може да се свържете, да възобновите професионални взаимоотношения и да им предложите партньорство с цел защита на уязвими млади хора от сексуални посегателства и насилие.

Оценка на индивидуалните силни страни, ангажираност към работата и възможни нужди от подпомагане за провеждането на програми по въпросите на сексуалността с млади хора със СОП

В допълнение към оценката на силните страни на организацията, може да е от полза за отделните индивиди в организацията да оценят собствените си силни страни и области, в които могат да се развиват, за да определят от какви умения, знания, информация и подпомагане може да имат нужда при провеждането на предложената програма по въпросите на сексуалността. На фигура 2 по-долу са изложени някои от въпросите, които може да вземете предвид.

Обмислете всяка точка от таблицата по-долу и се оценете (1 = ниско, 5 = високо) чрез следните два въпроса за всяка точка от таблицата:

- Колко компетентен съм по този въпрос (К)?
- До каква степен включвам (В) този въпрос в настоящата си работа?

След като завършите оценката, помислете си какви действия може да предприемете, за да подобрите областите с ниски резултати, но не забравяйте да цените положителните аспекти на опита си, които сте идентифицирали с високи резултати. От полза ще е да обсъдите резултатите с ваши колеги и прекия ви началник.

Фигура 2: Таблица за самооценка

Как бих оценил/а знанията си относно...	К	В	Действия, които мога да предприема
Законовата рамка?			
Значението на термина „съгласие“?			
Кой е/не е способен да предоставя съгласието си?			
Как да спазим професионалните граници?			
Правата и отговорностите на младите хора със специални образователни потребности?			
Правата и отговорностите на професионалистите, които работят с млади хора със СОП?			
Национална политика и насоки относно младите хора със СОП?			

Как бих оценил/а уменията си да...	К	В	Действия, които мога да предприема
Местна политика и насоки относно младите хора със СОП ?			
Какви са различните форми на сексуални посегателства?			
Практически дейности, които могат да повишат информираността сред младите хора със СОП относно различните форми на сексуални посегателства?			
Как да реагираме на млади хора, които казват или по друг начин показват, че върху тях е извършено сексуално посегателство?			
Разговарям относно секс, взаимоотношения, сексуалност и сексуално здраве по достъпен за младите хора със СОП начин?			
Разговарям за различните видове контрацептивни средства и инфекции, предавани по полов път, по достъпен за младите хора със СОП начин?			
Предам информация по здравно образование и въпросите на сексуалността на младите хора със СОП?			
Предам информация по здравно образование и въпросите на сексуалността за млади хора със СОП на техните родители и възпитатели?			
Предам значението на програмите по въпросите на сексуалността за млади хора със СОП на колегите си?			
Определя собствените си нужди от обучение и подпомагане, за да извърша тези дейности, и как те да бъдат изпълнени?			

Как бих оценил/а своята информираност и разбиране относно...	К	В	Действия, които мога да предприема
Собствените си ценности, убеждения и нагласи относно здравното образование, сексуалността и младите хора със специални образователни потребности?			
Ценностите, убежденията и нагласите на обществото относно сексуалността и младите хора със СОП?			
Как да балансираме правата на младите хора със СОП и значението на това да им подсигуририм защита от всякаква форма на сексуални посегателства?			
Дискриминационното отношение, пред което са изправени младите хора със СОП , особено по отношение на сексуалните си нужди?			

Тази таблица е адаптирана по Фанстоун, К. и Катрак, З. (2011) *Сексуалността и специалните образователни потребности: ръководство за подпомагане на продължаващото професионално развитие*. Лондон: АСП.

Изграждане на капацитет и знания в организацията

По проекта *Keep Me Safe* са разработени два наръчника за обучение с цел развитието на работата с млади хора със специални образователни потребности и техните обучители. Те са:

- за обучителите и възпитатели на младите хора със СОП; и
- за даване на възможност на младите хора със специални образователни потребности да се предпазят от сексуални посегателства и насилие.

Като използва настоящия наръчник за добри практики като база и наръчниците за обучение за пряката работа, всяка организация ще може да развие способността си да обучава обучители, които да провеждат успешно програми с млади хора със специални образователни потребности. Това ще спомогне за развитието и заздравяването на организационния капацитет и ще повлияе и изгради умения в стратегическите партньорски организации.

Оценка на националния и международния контекст по отношение на сексуалността, сексуалните посегателства и младите хора със специални образователни потребности

Важно е да знаете или разберете дали:

- във вашата страна са предприемани действия за оценка на сексуалните нужди на хора със СОП;
- са предприемани действия за идентифициране на риска от сексуални посегателства върху такива млади хора; и дали
- страната ви разполага с национални стратегии, инструменти за оценка или предложени начини за предотвратяване и реагиране на сексуални посегателства върху млади хора със СОП.

Използвайте всякакви съотносими инструменти или методи за оценка, които са разработени в страната, тъй като тази информация ще осигури съответствието на планираната от вас програма на нуждите на младите хора в контекста на страната.

Познаване и разбиране на закона и други съотносими правни насоки (обобщено)

Преди провеждането на програма с млади хора или техни обучители, ще е от полза да сте добре запознати със следното законодателство и други съотносими политики, които съществуват:

- в рамките на организацията ви;
- на местно ниво;
- на национално ниво;
- в рамките на Европейския съюз (ЕС);
- на международно ниво, сред които: Харта на ООН за правата на човека 'International Bill of Human Rights', Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания 'Convention

on the Rights of Persons with Disabilities' (на която съществува опростена версия със заглавие „Става въпрос за възможности: обяснение на Конвенцията за правата на хората с увреждания” - 'It's About Ability: an Explanation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities') налични от УНИЦЕФ, както и други съотносими инструменти относно човешките права, които бъдат създадени; и

- в рамките на МФСП, сред които „Сексуални права: Декларация на МФСП” 'Sexual Rights: an IPPF Declaration' (2008), която се основава на международни инструменти за основните човешки права и авторитетни тълкувания на международните стандарти. АСП в Северна Ирландия има своя версия на Декларацията за хора със специални образователни потребности.

Проектът *The Keep Me Safe* разработи рамка за изготвяне на сравнителна „карта”, която може да ви помогне да идентифицирате и съставите карта на това, какво е налично във вашата страна по отношение на младите хора със специални образователни потребности, сексуалността и сексуалните посегателства. С нея може да се запознаете по-долу:

НАСОКИ ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА СРАВНИТЕЛНА КАРТА

На налични проучвания и данни

Има ли в страната ви налични данни или проучвания, свързани с младите хора със специални образователни потребности и случаите на или уязвимостта им към сексуални посегателства и насилие? Ако да, какво е тяхното съдържание? Обобщете накратко.

На правната рамка

Важно е да познавате правната рамка в страната, тъй като законите и разпоредбите може да повлияят живота на младите хора със специални образователни потребности и намесата на учителите.

Важно е да направите карта и да анализирате правната рамка в страната, като подготовка за някои от конкретните упражнения, описани в ръчника за запознаване на учителите със сексуалните права на млади хора със специални образователни потребности.

Първо, проверете дали Хартата на ООН за правата на човека е ратифицирана от вашата страна и дали се прилага, т.е. дали националното законодателство е в съответствие с международно признатите човешки права.

Най-важната рамка за работата ни по проекта е Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания. Проучете дали тя е ратифицирана от вашата страна и дали националното законодателство и разпоредби са в съответствие с Конвенцията. По какъв начин това законодателство влияе на сексуалните права на младите хора със специални образователни потребности и намесата на учители?

Особено внимание отделете на националното законодателство, свързано с:

- „възраст на съгласие“ (за сексуална активност, има ли разлика между разпоредбите за хетеро и хомосексуална активност, а за мъже и жени? Съгласно закона, кога лицето има право да даде своето съгласие? Какво се използва, за да се оцени способността на дадено лице да даде своето съгласие? Кой има и кой няма способност да дава своето съгласие?);
- Законодателство, свързано със съгласието на родителите относно достъпа до услуги за сексуално и репродуктивно здраве;
- Закони относно сексуалните посегателства (може да съществуват различни закони относно изнасилвания, сексуално посегателство, други сексуални престъпления, секс с малолетни и т.н.);
- Какво трябва да направят учителите в случай на сексуално посегателство? (задължение да съобщят на властите срещу задължение да спазват поверителността);
- Закони, където се пресичат въпросите на сексуалността и новите медии (мобилни телефони, интернет, Фейсбук и т.н.) – например, закони относно сексуални текстови съобщения, непристойно разголване. Вижте също какво е тяхното значение във връзка със сексуалното образование за млади хора със специални образователни потребности;

- Закони относно порнографията – вижте също какво е тяхното значение във връзка със здравното образование за млади хора със СОП;
- Съществува ли законодателство относно сексуални действия спрямо лице със СОП – какво съдържа то?;
- Съществува ли законодателство относно сексуални действия между лице с увреждания и негов възпитател, учител, социален сътрудник?;
- Съществува ли законодателство срещу дискриминацията, което да е конкретно свързано с младите хора със СОП?;
- Законодателство, свързано със секс работници – могат ли хората с увреждания да имат достъп до секс услуги? Може ли служител да подпомогне този достъп?; и
- Законодателство и разпоредби относно здравното и сексуално образование:
 - Налично ли е здравно и сексуално образование? Ако да, и за млади хора със СОП ли?
 - Съществува ли национален учебен план? Ако да, бихте ли казали, че той е подробен и изчерпателен?
 - Съществуват ли насоки и наръчници за здравно и сексуално образование за млади хора със СОП?

За организациите е важно да знаят какво трябва да се направи ако обучител или член на екипа получи информация за случай на сексуално посегателство (например, по време на дискусии от обучителна сесия). Уведомете партньорите си по проекта и всички заинтересовани страни, участващи в проекта, относно националната политика за закрила на детето, конкретните процедури и политика за закрила на детето на вашата организация, както и какво трябва да се случи ако бъде докладван такъв случай. Разберете също така дали партньорите ви имат постановена политика за закрила на детето и какви действия предприемат в случай на сексуални посегателства.

- На национално ниво: съществува ли политика или закон за закрила на детето и какво постановява той? (Сексуалните посегателства включени ли са изрично в него?)
 - В случай на сексуално насилие или посегателство:
 - Предоставя ли насоки за начин на реагиране?
 - Предоставя ли насоки за спазване на поверителността?
 - На кои институции трябва да сигнализирате? (това може да се различава за различните видове организации – например училища или възпитателни институции).
 - Какви са последващите действия след сигнализиране?
 - Как ще бъде включен в процеса човекът, сигнализирал за случая?
- На институционално / партньорско ниво: същите въпроси трябва да бъдат зададени във всяка институция/организация, която ще участва в съвместната работа – разполагат ли с политика за закрила, какво разписва тя, чия отговорност е да сигнализира и на кого, прилага ли се тя?

Работа в ясна и стабилна рамка за разработване и провеждане на политики

Преди да започне провеждането на програма с млади хора или техни обучители, добра практика е да се провери дали партньорската организация има стабилна и съгласувана политика относно младите хора със специални образователни потребности, сексуалността и сексуалните посегателства, която предоставя насоки и ви помага да се уверите, че вие и обучителите разполагате с политика, на която могат да разчитат ако възникнат проблеми по време на планирането и провеждането на програмата. Политиката трябва да осигурява и подкрепата на младите хора със специални образователни потребности по отношение на правото им да изразяват по подходящ начин своята сексуалност и да бъдат защитени от сексуални посегателства.

Ако партньорската организация не разполага с такава политика или тя не обхваща всички от долуизброените области, това може да стане част от плана за действие за по-късна дата и не трябва да предотвратява напредъка на работата.

Следният контролен списък може да бъде използван за оценка на съществуващи политики и предписания на политики, така че да може да определите приоритетните проблеми, върху които трябва да се работи:

<i>Включено ли е следното във вашата политика?</i>	<i>Да</i>	<i>Не</i>	<i>Трябва да бъде разгледано</i>
Въведение			
<ul style="list-style-type: none"> Име на организацията ви. Към кого е насочена и каква е дейността ѝ? 			
Разяснение на доказателствената база относно това, какво представлява работата, свързана с въпроси на сексуалността, и защо е важна тя?			
<ul style="list-style-type: none"> Какво представлява работата, свързана с въпроси на сексуалността? Какви са ползите от нея? Защо е важна тя (включително фактът, че може да спомогне за предотвратяването на сексуални посегателства)? 			
<ul style="list-style-type: none"> Как е свързана работата по въпроси на здравното образование с други дейности – например, жизнени умения и емоционално здраве и благосъстояние? 			
<ul style="list-style-type: none"> Цели на политиката 			
<ul style="list-style-type: none"> Принципи, на които се основава политиката 			
Законодателство, политика, насоки и задължения			
<ul style="list-style-type: none"> Правата на младите хора със СОП, в това число правото да изразяват своята сексуалност и да бъдат защитени от сексуални посегателства 			

<i>Включено ли е следното във вашата политика?</i>	<i>Да</i>	<i>Не</i>	<i>Трябва да бъде разгледано</i>
• Отговорности на учителите, работещи с млади хора със СОП			
• Законодателство, свързано с младите хора със СОП			
• Задължения за полагане на грижи			
• Умствен капацитет			
• Съгласие			
• Поверителност			
• Лична неприкосновеност			
• Защита на деца и младежи със СОП			
• Практика на приобщаване по отношение на възраст, увреждане, пол, сключване на брак, или регистрирано партньорство на хора от един и същи пол, раса, религия или вярвания, секс и сексуална ориентация (в зависимост от законодателството за равнопоставеност във вашата страна)			
Насоки по специфични въпроси, свързани с младите хора със СОП, в това число:			
• Поведение в обществото и насаме			
• Неподходящо сексуално поведение			
• Мастурбация			
• Интимни докосвания – безопасни и опасни			
• Сексуални взаимоотношения			
• Проблеми на половете			
• Транссексуални въпроси			
• Сексуална ориентация			
• Брак, регистрирани партньорства, съжителство			
• Избор, свързан с бременността, включително продължаването на бременност и задържане на детето, даване на детето за осиновяване, прекъсване на бременността			
• Родителство			

<i>Включено ли е следното във вашата политика?</i>	<i>Да</i>	<i>Не</i>	<i>Трябва да бъде разгледано</i>
• Контрацепция			
• Безопасен секс и използване на презервативи			
• Инфекции, предавани по полов път			
• Етническа принадлежност, култура и религия			
• Порнография			
• Правни и практически въпроси, свързани с достъпа до секс работници			
• Други въпроси от значение за организацията или страната ви			
Служители по подпомагане и закрила			
• Справяне с непристойно поведение на млади хора със СОП или други			
• Докладване на съмнения за или на реално сексуално посегателство			
• Надзор			
• Достъп до експерт по въпроси на сексуалността във вашата организация			
• Процедури на докладване			
• Обсъждане на дилеми с експерт в рамките на организацията			
• Достъп до обучения			
• Достъп до подходящи ресурси			
Работа с партньори			
• Родители и възпитатели на млади хора със СОП			
• Други служби и услуги			
Наблюдение и оценка на политиката			
• Кой ще осъществи наблюдението на и прилагането на политиката?			
• Как ще бъде оценявана работата?			
• Кога е следващият път, когато политиката ще бъде преразгледана (препоръчва се веднъж на всеки две-три години)?			

Таблицата е адаптирана по Фанстоун, К. и Катрак, З. (2011) *Сексуалността и специалните образователни потребности: ръководство за подпомагане на продължаващото професионално развитие*. Лондон: АСП.

Указания и процедури

Предвид факта, че може да работите с млади хора със СОП, техни обучители, или и двете, има конкретни въпроси, които трябва да вземете предвид, след като сте разгледали политиката за млади хора със СОП, и трябва да се уверите, че са налице указания и процедури относно въпросите и ситуациите, изброени по-долу.

Разработване на програма за обучители на млади хора със СОП

След като сте установили партньорства с организации, които работят пряко с млади хора със СОП и сте изградили капацитета и знанията на организацията в тази сфера, вече сте на път да извършите промяна в живота на младите хора със СОП.

Добра практика е да включите в програмата си компонент, насочен към обучение и запознаване на обучителите. Обучителите са лица като възпитатели, учители, родители или социални работници, които подпомагат младите хора със СОП и могат да имат значително въздействие по отношение на степента, до която последните могат да упражняват правата си.

По-долу са дадени някои общи съвети за разработване и оценка на програма с обучители. За повече съвети, насоки и конкретни упражнения, погледнете специалния наръчник за обучителите (който е част от пълния пакет).

Провеждане на програма с обучители

- Уверете се, че целта и желаните резултати на всяка сесия са разпространени предварително, така че обучителите имат идея какво би включвала сесията.
- Уверете се, че сте договорили ясни правила на работа / основни правила, които обхващат:
 - поверителността – личната информация остава лична в рамките на групата, с която работите; какви добри практики могат да бъдат споделяни извън групата;
 - изключения на споразумението за спазване на поверителност – какво трябва да направите ако някой от групата разкрие, че млад човек е наранен или е в риск от нараняване; обяснете процедурата, която ще спазите; обяснете на групата, че винаги ще обсъждате изключенията от спазването на поверителността със засегнатия човек преди да предприемете по-нататъшни действия; във всички случаи, насърчавайте всички обучители да познават собствените си политики и процедури за докладване на подозрения за или реални сексуални посегателства от страна на друг младеж или възрастен;
 - всяко лице трябва да поеме отговорност за собственото си обучение и това, колко решава да споделя;
 - всеки трябва възможно най-много да използва твърдения, започващи с «Аз», за да се избегнат генерализации или стереотипи, и да е ясно, че това, което са казали е тяхно лично виждане или мнение;
 - другите са приемани и уважавани – може в групата да са налице широк кръг от преживявания и мнения – „различен“ не означава „погрешен“;
 - нормално е да не сме съгласни с това, което друг е казал; напълно нормално е и да сме съгласни!
 - изслушвайте се внимателно;
 - не съществуват глупави въпроси – обучителите трябва да бъдат насърчавани да задават въпроси в подходящите моменти, тъй като въпросът им често може да помогне на другите да разберат проблема.

Трябва да се уверите и че работното пространство е подходящо и комфортно, като на подходящи интервали са налични тонизиращи напитки.

Трябва да се уверите, че дейностите са достатъчно балансирани и включват:

- предоставяне на информация, която помага на обучителите да достигнат до широк кръг от млади хора;
- поставянето под въпрос, със съответното уважение, на нагласи, ценности или практики, които може да ограничат достъпа на младите хора до информация или услуги или нарушат техните човешки права;
- дейности, които да предполагат участие / преживяване, така че обучителите да обсъждат проблеми или идеи един с друг и с вас като фасилитатор; и
- материали, ресурси и упражнения, които позволяват на обучителите да изразят своите мисли, чувства, настоящ опит и как биха искали да работят в бъдеще.

Оценка на работата с обучители

Добра практика е всяка програма да има установени цели и желани обучителни резултати, така че всички участници да знаят целта на програмата, на която присъстват. Те се разработват в началото на програмата, но впоследствие може да направите оценка на свършената работа, за да разберете доколко тя е била ефективна. По-долу е дадена примерна оценка от Великобритания:

ФОРМУЛЯР ЗА ОЦЕНКА

Работа с млади хора със специални образователни потребности относно сексуалност и междуличностни взаимоотношения: въведение

Лектори: []

Дата: []

Ще сме ви благодарни ако попълните този формуляр възможно най-подробно, за да можем да подобряваме обучението. Тази информация е **поверителна** и ще бъде използвана за усъвършенстване на бъдещи курсове.

1. **Целта на този курс е да подобри и затвърди съществуващите умения на опитни специалисти, работещи с млади хора със СОП в сферата на сексуалността и сексуалното здраве.**

До каква степен постигнахме тази цел?

Не добре Частично Добре Много добре

2. **Моля оценете как са постигнати желаните резултати от курса.**

Моля посочете отговора си, като оградите съответното число за всяка точка при скала от 1 до 5, където 1 = не добре, а 5 = много добре.

Обучителни резултати	Не добре → Много добре				
1. Актуализирани познания за правни въпроси и правителствени политики спрямо младите хора със СОП	1	2	3	4	5
2. Разгледани казуси и обсъдени добри практики на работното място	1	2	3	4	5
3. Обсъдени ценности и нагласи и тяхното въздействие върху работата	1	2	3	4	5
4. Разгледан широк кръг от съществуващи ресурси, подходящи за млади хора със СОП, и примерни упражнения	1	2	3	4	5

3. **Като имате предвид обучителните резултати по-горе, като цяло чувствате ли, че сте повишили знанията и/или уменията си в резултат на това обучение? (Моля оградете)**

ДА

НЕ

4. Какво ви беше най-полезно през това обучение?

5. Какво не ви беше полезно (ако има такова)?

6. Какво ще промените на работното си място в резултат на този курс?

7. Курсът (моля оградете):

Темпото на курса	Прекалено бавно	Съвсем подходящо	Прекалено бързо
Нивото на курса	Прекалено ниско	Съвсем подходящо	Прекалено високо
Възможности за участие	Прекалено малко	Достатъчно	Прекалено много
Нагледните материали и брошури	Лоши	Задоволителни	Много добри

8. Как бихте оценили лектор/ите по отношение на организация, знания и фасилитаторски умения?

9. Ако имате други коментари за курса, моля напишете ги тук:

10. Бихте ли препоръчали този курс на хора, занимаващи се със сходни дейности? (Моля оградете)

Да

Не

БЛАГОДАРЯ!

Разработване на програми с млади хора със специални образователни потребности за защита от сексуално насилие и посегателства

След като сте осигурили ангажираността на учителите и техните институции или среда, като сътрудници за промяна, те ще ви окажат подкрепа за защита на правата на младите хора със СОП в ежедневието им живот и дейности. По-долу сме включили общи съвети за разработването, провеждането и оценката на програми за млади хора със СОП. Още съвети и конкретни упражнения са налични в учебния наръчник за даване на възможност на младите хора със специални образователни потребности да се защитят от сексуални посегателства и насилие (който представлява част от пълния пакет).

Отчитане на специфичните проблеми, пред които са изправени младите хора със специални образователни потребности, при определянето на структурата, темите и последователността на сесиите

Младите хора със СОП може да нямат достъп до конкретна информация, налична за техните връстници без такива потребности, поради трудности с грамотността, когнитивни затруднения или защото разчитат на други да им помогнат да получат достъп до информация. Следователно, може да се окаже трудно да се определи какво знае или би искал да знае младеж със СОП. Съществуват публикувани материали, които може да използвате, за да оцените сексуалните познания и разбирания на младите хора със СОП, така че да приспособите програмата към техните нужди. Например, може да използвате „Големият въпрос? Оценка на сексуалните познания“ (*'The Big Question? Assessing Sexual Knowledge'*) от НХС Лотиан, Великобритания, и „Инструмент за оценка на сексуалните познания и поведение“ (*'Sexual Knowledge and Behaviour Assessment Tool'*) от Me-and-Us, наличен на www.me-and-us.co.uk/assessmenttool.

Ако нямате достъп до тези инструменти за оценка, може сами да си осигурите един прост инструмент като съставите списък от теми (като тези в таблицата по-долу) и помолите младите хора със СОП да изберат тези теми, които най-много ги интересуват. Ако те самите не изберат такива, трябва да включите теми, които са разработени така, че да им помогнат да се защитят от сексуални посегателства.

За да бъдат обхванати тези теми е от значение програмите, които смятате да проведете, да съдържат подходящия баланс от познания и информация, умения, осъзнаване и управление на чувства и емоции, и нагласи и ценности. Таблицата по-долу обобщава видовете теми, които трябва да вземете предвид, в зависимост от нуждите на участниците и техните предварителни знания.

Проблемите, които са обозначени със звездичка (*) са приоритетни за защитата на младите хора от посегателства, но добрата практика показва, че е най-добре да включите възможно най-много от въпросите по-долу в серия от планирани във времето сесии. Някои от въпросите

ще се нуждаят от повторение, в зависимост от нуждите на участниците. Таблицата по-долу не е представена в последователен ред – ще ви е необходима отправна начална точка, подходяща за отделния индивид или групата млади хора със специални образователни потребности.

Познания и информация	Умения	Чувства и емоции	Нагласи и ценности
Познавам тялото си.	Как да дам съгласие, разрешение? *	Осъзнавам собствените си чувства. *	Как виждам себе си?
Осъзнато възприемам телата на другите.	Как да откажа съгласие, разрешение? *	Осъзнавам на чувствата на другите.	Какво ценя в себе си?
Думи за интимните, сексуалните части на тялото. *	Как да попитам и поема инициативата?	Управлявам собствените си чувства.	Какво ценя в другите?
Прилики и разлики между мъжете и жените.	Как да кажа „не”, да откажа? *	Изразявам чувства чрез езика на тялото и жестове. *	Какво мисля за половете?
Растеж и промени в тялото.	Разпознавам допустими искания.	Вербално изразявам чувства: езикът на чувствата. *	Какво мисля за сексуалността?
Докосвания: добри и лоши. *	Разпознавам непристойни искания*	Разпознавам и управлявам сексуалните си чувства.	Какво мисля за сексуалните посегателства? *
Интимните части на тялото ми. *	Разпознавам различни възможности	Чувства за собственото ми тяло.	Какво мисля за различните сексуални ориентации и различните сексуални дейности?
Обществени и лични пространства. *	Как да кажа „да” и „не” при дадени ситуации? *	Чувства относно това, кой съм аз (самочувствие).	Какво мисля за хора, които докосват тялото ми? *
Взаимоотношения: семейство, приятели и сексуални взаимоотношения.	Как да помоля за помощ? *	Какво ме кара да се чувствам щастлив, тъжен, ядосан? *	

Познавам възможните последствия от поемането на рискове.	Как да поискам информация?		
Знам как да докладвам за сексуално посегателство. *	Поемам и управлявам рискове (например, какво искам да постигна чрез поемането на даден риск?).		
Познавам личното си пространство, граници на докосванията и сексуални граници. *	Разпознавам подходящи и неподходящи докосвания. *		
Мастурбация и интимни докосвания.	Как да кажа на друг, че съм бил обект на сексуално посегателство? *		
Взаимоотношения, включително сексуални.	Разпознавам моето лично пространство и това на другите. Граници на докосванията и сексуални граници.		
Избор относно бременността, включително продължаването на бременност и задържане на детето, предоставяне на детето за осиновяване и аборт.	Как да водим преговори и правим компромиси?		
Родителство.	Как да покажа, че имам чувства към някого?		
Контрацепция.			
По-безопасен секс и употреба на презервативи.			

Инфекции, предавани по полов път.			
Секс, етническа принадлежност, култура и религия.			
Сексът и законодателството, включително „възраст на съгласие“ и какво означава „съгласие“?			
Порнография.			
Други проблеми от значение за вашата страна или организация.			

Когато планирате темите трябва да вземете предвид и методите, които ще използвате, за да се уверите, че всичко е адаптирано към възможностите на младите хора със специални образователни потребности, които присъстват. В наръчника за млади хора със СОП има предложени дейности, които може да използвате, но трябва да се уверите, че:

- Разполагате с широк набор от нагледни и помощни материали, допълващи основната тема на сесията;
- Сте направили обобщение на работата от предишната сесия преди да започнете настоящата сесия и сте обяснили как са свързани те;
- Повтаряте информацията по различни начини, като използвате различни езикови нива, подходящи за конкретния случай;
- Правите връзка между дейностите от сесията и ежедневието и навици на младите хора със специални образователни потребности, така че те да могат да направят смислена връзка със собствения си живот и начините да се защитят; и
- Наблягате, че сексуалните чувства са обичайни за всички хора и че изследването на сексуалните преживявания самостоятелно или с други, които са дали своето съгласие, е обичайно за младежите.

Други въпроси, които да вземете предвид, когато подготвяте сесиите с млади хора със специални образователни потребности

Ако работите в ясна и стабилна рамка за разработване и прилагане на политики със съответните указания към тях, както е описано в горния раздел, значи вече сте

идентифицирали много от темите, които трябва да бъдат покрити. Ще трябва също така обаче да вземете предвид специфичните нужди на групата, с която ще работите, както следва:

- Всеки член на групата ли е дал своето пълно съгласие да участва? (Виж раздела в наръчника за млади хора със СОП за пример как се използва формуляра за съгласие с членове на групата.)
- Има ли налична оценка на нуждите за конкретната група?
- Разполагате ли с оценка на познанията по темата на всеки член от групата?
- Дали предложените от вас методи на преподаване и обучение съответстват на нуждите на групата?
- Договорили ли сте ясни правила за работа с групата, които включват какво трябва да се направи ако член на групата разкрие, че тя/той е изложен на риск от нараняване или е бил наранен или е бил обект на сексуално посегателство?
- Структурата на сесиите (например, продължителност на сесията, брой дейности за сесията) подходяща ли е за младите хора в групата?
- Ако обсъждате повече от една тема в рамките на различни сесии, обмислили ли сте каква последователност на темите ще е най-полезна за участниците?
- Идентифицирали ли сте ключовото послание за всяка от сесиите, които ще провеждате?
- Взели ли сте предвид собствените си лични и професионални граници и как ще работите в тези рамки?
- Обмислили ли сте как да организирате работното пространство, така че всички да се чувстват удобно и да разполагат с достатъчно място, за да извършат дейностите?
- Уверили ли сте се, че ресурсите, които мислите да използвате, отговарят на нуждите на участниците и че се чувствате уверени, когато ги използвате?
- Имате ли резервен план за сесията в случай, че нещата не протекат съгласно плана?
- Помислили ли сте какво ще направите ако младите хора със СОП направят лични разкрития свързани със сексуалността им?
- Каква подкрепа и супервизия са нужни, за да проведете работата?

В допълнение, след като сте накарали младите хора да осъзнаят своите права и отговорности по отношение на различните сфери на сексуалността, ще е необходимо да обясните, че не всички подкрепящи политики са утвърдени. Например, въпреки че съществуват множество ефективни методи на контрацепция, не всички методи са налични във всяка страна, така че младите хора със СОП може да не получат това, което им е нужно, когато го поискат. Ще е от полза да обясните, че съществуват организации, които лобират за промени, така че младите хора със специални образователни потребности да знаят, че се работи върху съответните проблемни въпроси.

Оценка на работата с млади хора със специални образователни потребности

За да може да си извадите поуки от работата, която сте провели, и да разработвате бъдещи програми, е от особено значение да направите оценка на свършената работа. Има много

начини да оцените работата си с млади хора със СОП, в зависимост от нивото на техните възможности.

Възможните примери включват:

- Представете списък с твърдения, с които да се съгласят или да отхвърлят, като вдигнат палеца си нагоре (за съгласие) или го обърнат надолу (за несъгласие). Например: „Чувствам се по-уверен да кажа „не“ ако някой ме помоли да направя нещо, което не искам да направя.“ Или „Знам къде да потърся помощ, ако някой ме наранява“;
- Представете лист с твърдения, които могат да оградят (като тези, дадени за пример по-горе), ако се чувстват уверени в уменията си за четене и писане;
- Прочетете на глас няколко твърдения и помолете всички да вдигнат карта с отметка (✓) ако са съгласни, или карта с кръстче (✗) ако не са съгласни; и
- Раздайте на участниците карти с усмихнато лице (☺), неутрално изражение (☹) или тъжно лице (☹) и ги помолете да сложат една от тях в кутия преди да си тръгнат, с което да покажат дали сесията им е била приятна и дали са научили нещо от нея.

Който и метод на оценка да изберете, той може да бъде използван като заключителен ритуал за групата, чрез който да разберат, че сесията приключва. Може да научите повече за „ритуалите“ на започване и приключване от другите наръчници от пакета.

Обобщен контролен списък на добрите практики

Понякога може да се окаже трудно да се проследят важните добри практики, които съставят елементите на една свързана програма. Таблицата по-долу може да ви помогне да помислите дали сте обхванали важните елементи и да идентифицирате дейностите, които все още трябва да бъдат извършени.

Организацията...	✓ или ✗
...разбира добре защо са необходими специални програми за младите хора със СОП, които да ги защитят от сексуални посегателства	
...е поела ангажимент за работа с обучители и/или млади хора със СОП като част от работния си план и това е съгласувано на управленско ниво	
...е направила „карта“ на силните си страни и знае в кои области е нужно да се развива, за да провежда успешни програми с обучители и млади хора със СОП	
...е идентифицирала партньорски организации, които могат да подпомогнат провеждането на програмите	
...е идентифицирала хора в организацията, които могат да проведат тези програми; те също са наясно със собствените си силни страни и области за подобрения и ще се възползват от възможности за обучение, напътствия и/или надзор, които да им помогнат да развият необходимите умения и познания	
...е направила „карта“ и развила добро разбиране на националния и международния контекст по отношение на сексуалността, сексуалните посегателства и младите хора със СОП	
...познава добре законодателството за закрила на децата и уязвимите възрастни и разбира системите на уведомяване, които трябва да бъдат използвани, в случай, че млад човек със СОП сподели, че е бил предмет на сексуално посегателство или е в риск от такова	
...има разписана политика (или разработва такава), която описва сексуалните права на младите хора със СОП и предоставя насоки за реакция относно техните нужди и случаи на сексуално посегателство	
<p>...разбира добре специфичните проблеми, пред които са изправени младите хора със СОП, които може да включват:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дискриминация; • невъзможност да разпознаят какво е не-консенсусно поведение и да се противопоставят на насилствено поведение; 	

<ul style="list-style-type: none"> • липса на достъп до подходящо образование, информация и ресурси относно въпроси, свързани със сексуалността; • предотвратяване от страна на родителите, възпитателите или професионалисти на безопасното изследване на собствените нужди 	
...разбира добре елементите, които трябва да бъдат обхванати в една програма за обучители и/или млади хора със СОП	
...е идентифицирала отправна начална точка за работа с обучители и/или млади хора със специални образователни потребности и има ясен план, който спомага за развитието на тези дейности	
...е определила как ще бъде оценявана тази работа и как тази оценка ще предостави информация, полезна за бъдещи дейности.	

Заклучение

Следването на стъпките в настоящия наръчник и използването му в комбинация с наръчниците за обучителите и за младите хора със СОП ще ви помогнат да се уверите, че програмата ви е цялостна и отговаря на нуждите на участниците, като крайната ѝ цел е да осигури съблюдаването на сексуалните права на младите хора със СОП и защитата им от сексуални посегателства.

Приложения

Приложение 1: СЕКСУАЛНИ ПРАВА НА ХОРАТА СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ

Настоящият документ се основава на разбирането, че сексуалните права представляват част от човешките права и допълват свободата, равенството и достойнството на всички хора.

През октомври 2008 г. Международната федерация за семейно планиране (МФСП) публикува „Сексуални права: Декларация на МФСП“, която допълва „Хартата за сексуални и репродуктивни права“ на МФСП. Декларацията беше разработена, за да се гарантира, че сексуалните права, като част от човешките права, се уважават и спазват, така че всеки да може да упражнява правото си на контрол, свобода и избор в собствения си сексуален и репродуктивен живот. Тя се основава на документите и стандартите за основните човешки права и поддържа вярването, че сексуалната и репродуктивна свобода е основна предпоставка за пълноценен и удовлетворяващ живот. Лишаването на хората от сексуална и репродуктивна свобода ги лишава от възможността да живеят живота си спрямо собствените си вътрешни ценности и убеждения.

Докато Декларацията обхваща сексуалните и репродуктивни права в най-общ смисъл, настоящият документ, използвайки 10-те права, описани в нея, е с фокус върху правата на хората със СОП на сексуално здраве и благосъстояние и тяхното признаване като сексуални същества.

Член 1: Право на равнопоставеност, еднаква законова закрила и свобода срещу каквито и да е форми на дискриминация, основаваща се на биологичен или социален пол и сексуалност

Без изключение, сексуалността е неразделна част от всяко човешко същество. Всеки има правото да ползва всички човешки права, така че да участва активно в икономическите, социални, културни и политически процеси в своето общество.

Хората със СОП имат **право** тяхната сексуалност да бъде призната като част от живота им и да им бъде подсигурана законова закрила срещу дискриминация.

Член 2: Правото на участие за всички хора, независимо от биологичен или социален пол и сексуалност

Всеки има правото да оказва влияние върху решения по въпроси, които пряко въздействат на неговото здраве и благосъстояние.

Хората със специални СОП имат **правото** на подкрепа и застъпничество, които да им дадат възможност да участват пълноценно в разработването и прилагането на политики, определящи тяхното сексуално и репродуктивно здраве, без пречки и условия.

Член 3: Правото на живот, свобода, защита на личността и физическа неприкосновеност

Медицинската грижа за жените трябва да се основава единствено и само на идеята за осигуряване на тяхното благосъстояние и никоя жена не трябва да бъде принуждавана да има или да няма деца.

Жените със СОП имат **правото** на образование и обучение, които да повишат способността им за достъп до здравни заведения, услуги и решения относно тяхното сексуално и репродуктивно здраве.

Член 4: Правото на лична свобода

Всеки има правото да не става жертва на субективна намеса в личната му свобода, в това число правото на достъп до здравеопазване и репродуктивно здраве.

Хората със СОП имат **правото** личната им свобода да бъде уважавана, защитавана и споделяна с тези, които са пряко свързани с консенсусни решения относно тяхната сексуалност, сексуално поведение и интимност, без случайна или насилствена намеса.

Член 5: Правото на лична неприкосновеност и признаване пред закона

Всеки има правото на признаване пред закона и да взема решения относно живота си в среда без дискриминация, насилие или посегателства.

Хората със СОП имат **правото** на прозрачен и последователен процес на оценка на способностите, който им дава възможност да:

- взимат свободни решения;
- избират своите партньори; и да
- се стремят към изживяване на пълния си сексуален потенциал в условията на правна рамка, която ги защитава от дискриминация, и зачитане на другите.

Член 6: Право на свобода на мисълта, мнението и изказ; право на сдружаване

Всеки има правото на свобода на мисълта, съвестта и религията, без намеса. От друга страна, всеки има и правото на достъп до репродуктивно здраве без налагане на стигма и догми.

Хората със СОП имат **правото** да развият собствена ценностна система и да изразяват мнението си относно личните взаимоотношения, както и достъп до сексуално и репродуктивно здравеопазване, без намеса от страна на други странични лица по личностни или религиозни съображения.

Член 7: Право на здравеопазване и възползване от научно-техническия прогрес

Всеки има правото на висококачествено здравеопазване, включително това, свързано с тяхното сексуално и репродуктивно здраве, както и да се възползва от предимствата на научно-техническия прогрес.

Хората със специални образователни потребности имат **правото** на достъп до висококачествено модерно здравеопазване, което да отразява специфичните им нужди, в това число използването на достъпен език от предоставящите здравни услуги.

Член 8: Право на образование и информация

Всеки има правото на образование и информация, представени по обективен, критичен и многопосочен начин.

Хората със специални образователни потребности имат **правото** на задълбочено образование относно взаимоотношенията и интимността, основани на личностния капацитет и развитие, което да им даде възможност да развият умения за упражняване на пълноценен живот.

Член 9: Право на избор дали да сключите брак или не, създадете и планирате семейство, дали, как и кога да имате деца

Всеки има право на свободен и отговорен избор за това дали да сключи брак и дали и кога да има деца.

Хората със специални образователни потребности имат **правото** да встъпят свободно и с пълно съгласие в брак или друг вид партньорство и да вземат решение дали да имат деца или не.

Член 10: Право на отчетност и компенсации

Всеки има правото на ефективни, адекватни, достъпни и подходящи образователни, правни, съдебни и други защитни механизми.

Хората със специални образователни потребности имат **правото** да потърсят отговорност от тези, които се опитват да извършат сексуални посегателства и други незаконни действия.

Библиография

- Комисия по равенство и човешки права (2010) *Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания: какво означава тя за теб? [Easy Read]*. Лондон: Комисия по равенство и човешки права
Налична на http://www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/publications/uncrpd_guide_easyread.pdf
- Международна федерация по семейно планиране (МФСП) (2009) *Сексуални права: Декларация на МФСП – съкратено издание*. Лондон: МФСП
Налична на <http://ippf.org/resource/Sexual-Rights-IPPF-declaration-abridged>
- Международна федерация по семейно планиране (МФСП) (2010) *Рамка на МФСП за здравно и сексуално образование* Лондон: МФСП
Налична на <http://ippf.org/resource/IPPF-Framework-Comprehensive-Sexuality-Education>
- Международна федерация по семейно планиране (МФСП) (2011) *Ключът към услуги, насочени към младежите: как да предприемем положителен подход към секса*. Лондон: МФСП
Налична на <http://ippf.org/resource/Adopting-sex-positive-approach>
- Организация на обединените нации (ООН) (2006) *Конвенция за правата на хората с увреждания*. Ню Йорк: Обединени нации
Налична на <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>
- Организация на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) (2009) *Международни технически насоки за сексуалното образование: подход, основаващ се на доказателства, за училища, учители и здравни образователи – Том I: Обосновка на сексуалното образование*. Париж: ЮНЕСКО
Налична на <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf>
- Организация на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) (2009) *Международни технически насоки за сексуалното образование: подход, основаващ се на доказателства, за училища, учители и здравни образователи – Том II: Тематици и цели на обучението*. Париж: ЮНЕСКО
Налична на <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf>

За пакета

Пакетът съдържа три наръчника:

- **Наръчник за добри практики** – разработване, провеждане и оценка на програми за млади хора със специални образователни потребности и техните обучители;
- **Два наръчника за обучение:**
 - o За специалисти, предоставящи здравни, образователни и социални услуги на млади хора със специални образователни потребности;
 - o За млади хора със специални образователни потребности - да бъдат здравно информирани и да развият умения да реагират адекватно в случай на сексуални посегателства и насилие.

Пакетът може да се използва като инструмент за подкрепа на създаването на програми за обучение на млади хора със специални образователни потребности в областта на здравното образование, както и за превенция на сексуални посегателства и насилие.

